

Türk Halk Müziğinde Av Konusunu İçeren Türküler

Metin Eke*

Türkü, hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş şiirlerdir. Türküler, halk edebiyatının sözlü geleneğinden doğan, ağızdan ağza yayılarak yaşatılan ve genellikle yaratıcısı bilinmeyen ezgilerdir.¹ Türkülerde, insan yaşamındaki doğumdan ölüme kadar olan sosyal olaylar işlenmiştir.

Türküler şu özelliklere sahiptir:

1. Anonimdir.
2. Otantikdir.
3. Zamanda derinlik, mekânda yaygınlık özelliğine sahiptir.
4. Sözlü gelenek ile günümüze kulaktan kulağa, ağızdan ağza usta-çırak ilişkisi ile gelmiştir.
5. Gerçek hayat ile ilgilidir.
6. Kolay öğrenilir.

Türk Halk Müziğinde ezgiler yapı bakımından *Kırık Hava* ve *Uzun Hava* olmak üzere ikiye ayrılır. Bu sınıflamada ezgiler müzikal türleri bakımından birbirlerinden farklılıklar gösterir ve farklı yörelerde şu isimlerle bilinir:

A. Kırık Havalara:

1. Türküler
2. Halaylar
3. Zeybekler
4. Semahlar
5. Deyişler
6. Karşılamalar
7. Horalar
8. Teke Zotlatmaları (Gakkili, Dattiri, Dımıdan, Güvendeler.)

* Yrd. Doç. Dr. Metin Eke, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, İstanbul.

¹ Vural Sözer, *Müzik Ansiklopedik Sözlük*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 716.

9. Bengi- Mengiler
10. Sallamalar
11. Kol Havaları
12. Barlar
13. Kaşık ve Zil Havaları
14. Deme Çevirmeler
15. Sağma-Zahmalar
16. Horonlar

B. Uzun Havalar:

1. Mayalar
2. Gurbet Havaları
3. Bozlaklar
4. Baraklar
5. Hoyratlar
6. Dîvanlar
7. Ağıtlar.²

Türküleri işledikleri konular açısından şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Ninniler
- b) Çocuk türküleri
- c) Aşk türküleri
- d) İş türküleri
- e) Ölüm türküleri
- f) Oyun türküleri
- g) Tabiat ve hayvan türküleri
- h) Yemek ve içeceklerle ilgili türküler
- i) Kahramanlık ve asker türküleri
- j) Güldürücü türküler³
- k) Av türküleri.

² Nida Tüfekçi, “*Türk Halk Müziği Ders Notları*”, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, İstanbul 1987.

³ www.turkuler.com

Türk Halk Müziği repertuarında tespit edilen av konulu türkülerin yöreleri: Diyarbakır, Kahraman Maraş, Sivas, Denizli, Gaziantep, Nevşehir, Urfa, Kerkük, Erzincan, Bilecik, Adıyaman, Diyarbakır, Kırşehir, İzmir, Iğdır, Adana ve Rumeli’dir.

Türk Halk Müziği repertuarında bulunan türküler, genellikle şiirin ilk dörtlüğünün birinci satırındaki sözlerle adlandırılır ve bilinirler. Farklı yörelerden, değişik dizi ve makamsal yapılarda olması tercih edilerek, melodik varyantları dâhil edilmeyerek belirlenen 15 tane ezgide; av konusunu içeren sözler, genellikle; nazım türü koşma olan ezgilerin ilk satırında, mani olan ezgilerin 3. ve 4. satırlarında, nazım türü türkü olan ezgilerin bağlantı kısımlarında yer almaktadır.

Bu ezgilerin makamsal yapılarını kapsayan ses dizileri ve Türk müziğindeki makam karşılıkları şöyledir:

- 1- Yahyalı Kerem ayağındaki 6 ezginin ses dizisi = Uşşak – Hüseyini makamı,
- 2- Bir ezginin ses dizisi = Nihavent makamı,
- 3- Misket ayağı dizisindeki 1 ezginin ses dizisi = Eviç makamı,
- 4- Garip ayağı dizisindeki 3 ezginin ses dizisi = Hicaz makamı,
- 5- Yanık Kerem ayağı dizisindeki 3 ezgi: Nikriz makamı,
- 6- Kalenderî ayağı dizisindeki 1 ezginin ses dizisi = Sabâ makamının ses dizisi ile

benzerlik göstermektedir.

Bu ezgilerde;

2/4 ve 4/4’lük ana usuller,

2 zamanlı ana usulün 3’erli şekli olan 6/8’lik usul,

9/8 ve 9/4’lük birleşik usul,

10/8’lik karma usul kullanılmıştır.

Müzikal Türleri:

Kekliği Vurdum Taşda ve Ben Susadım Sular İsterim adlı ezgiler; Zeybek,

Aman Avcı Vurma Beni, Ben de Gittim Bir Geyiğin Avına, Değirmenci, Keklik Taşda Ne Gezer, Keklik İdim Vurdular, Urfa’nın Etrafı Dumanlı Dağlar, Gova Gova İndirdiler Yazıya, Esti Baharın Nesimi, Küstürdüm Barışmam, Avcı mısın Yar Ne Gezersin, Avcuyum Ben Şu Dağları Aşmadım; Türkü,

Sen Bir Ceylan Olsan Ben de Bir Avcu, Dün mü Burdayydın (İki Durna); Deyiş’tir.

1. Amman Avcı Vurma Beni

THM Repertuar Sıra No: 929

Yöre: Iğdır

Kaynak Kişi: Hamit Sönmez-Tevfik Türkel

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

-1-

Amman avcı vurma beni

Men bu dağın maralıyam

Maralıyam hem yaralı

Avcı vurmuş aybalam yaralıyam.

-2-

Bir taş attım çaya düştü

Çaydan bir çift aybalam suna uçtu

Menim könlüm sene düştü

Senin könlün aybalam kime düştü.

Bu ezginin 1. kıtasında, daha önce aşka düşmüş, gönlü yaralı ve başka aşk acısına karşı gücü olmayan bir sevgilinin yakarışı anlatıyor.

2. Ben de Gittim Bir Geyiğin Avına

THM Repertuar Sıra No: 866

Yöre: Adana

Kaynak Kişi: Aziz Şenses

Notaya Alan: Ahmet Yamacı

-1-

Bende gittim bir geyiğin avına

Geyik çekti beni kendi dağına

Tövbeler tövbesi geyik avına

(Bağlantı)

Siz gidin kardaşlar kaldım burada aman aman burada

Siz gidin (Avcular) kaldım burada aman aman kayada

-2-

Ben giderken kayabaşı kar idi

Yel vurdu da erim erim eridi

Ak bilekler taş üstünde çürüdü

(Bağlantı)

Türküde gönlü kimseye bağlı olmayan, dolaşırken birden bire gördüğü güzel karşısında kara sevdaya yakalanan ve onun yanından ayrılmayan sevgilinin (avcı) âşkı anlatılıyor.

3. Küstürdüm Barışamam

THM Repertuar Sıra No.2223

Yöre: Erzincan

Kaynak Kişi: Erzincan’lı Şerif

Notaya Alan: Mehmet Özbek

-1-

Küstürdüm barışamam

Ayrıldım kavuşamam

Göz açtım seni gördüm

Yâd ilen konuşamam

(Bağlantı)

Dert ben de kara bende

Eylenmez yara bende

Yuvasız kuşlar gibi

Olmuşum perakende

-2-

Dağların ensesine

Uyandım yar sesine

Yar kekliktir ben avcı

Düşmüşüm ensesine

(Bağlantı)

Bu ezgide seven kişinin (Avcı), sevdiği ve ayrıldığı sevgilisine olan aşkı dile getiriliyor. Barışmak ve onun gönlünü almak için peşinden avcı gibi takip ettiği ifade ediliyor.

4. Ben Susadım Sular İsterim

THM Repertuar Sıra No:1338

Yöre: İzmir-Urfa

Kaynak Kişi: Ali Rıza Zorlu

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

-1-

Ben susadım sular (aman) isterim
Su deresi nereye gelir gösterin
Ben ellerin kahrını çekemedim
Ben ille kendi yârimi isterim
(Bağlantı)

Amanın amanda yayların ormanı
Bulunurmu yangınlığın dermanı

-2-

Su dağların keklîği av ettim
Bir yosmayı ben kendime yar ettim
Ey sevdiğim ben nerelere gideyim
Günlerimi sen başıma yıl ettin
(Bağlantı)

Bu ezgide, sevdiği kişiyi kendisine yâr eden, daha sonra da bu âşktan pişmanlık duyan, kaçıp kurtulmak isteyen bir sevgilinin (avcı) feryadı anlatılıyor.

5. Gova Gova İndirler Yazıya

THM Repertuar Sıra No: 2099

Yöre: Kırşehir

Kaynak Kişi: Neşet Ertaş

Notaya Alan: Yücel Paşmakçı

-1-

Gova gova indirdiler yazıya
Dut ettiler al gmalı tazıya
İş başa düşünce bakmaz guzuya
(Bağlantı)

Gaç guzulu ceylan gaç avcı geldi
Avcılar elinden gaç guzun kaldı

-2-

Zalım avcı düşmüş gelir izine
Alkanlar akıtmış iki dizine
Mor sinekler gonmuş ah gözüne

(Bağlantı)

Bu türküde av manzarasından bahsedilmiştir. Avın acımasızlığı, avcılarının merhametsiz olduğu, yavrusu olan bir ceylanı bile amaçları uğruna avladıkları anlatılmıştır.

6. Sen Bir Ceylan Olsan Ben de Bir Avcu

THM Repertuar Sıra No:2961

Yöre: Sivas-Şarkışla

Kaynak Kişi: Âşık Veysel Şatıroğlu

Notaya Alan: Ali Canlı

-1-

Sen bir ceylan olsan ben de bir avcu

Avlasam çöllerde saz ile seni

Bulunmaz dermanı yoktur ilacı

Vursam yaralansam söz ile seni

-2-

Veysel der ismini koymam dilimden

Ayrı düştüm vatanımdan elimden

Kuş olsan da kurtulmazdın elimden

Eğer görsem idi göz ile seni

Bu ezgide güzellikle - iyilikle sevdiğinin gönlüne girmek isteyen bir sevgiliden (avcı) bahsediliyor. Seven kişi, sevdiğinin gönlünü sazı ve sözü ile çalmak istiyor. Sözün gönül almada daha etkili ve geçerli olduğu anlatılıyor.

7. Esti Baharın Nesimi

THM Repertuar Sıra No:2187

Yöre: Diyarbakır

Kaynak Kişi: Celal Güzel ses

Notaya Alan: Mehmet Özbek

-1-

Esti baharın nesimi

Ne hoş edalı kesimi

Aldım o yarın sesini

Aldım o yarın sesini

-2-

Bak ay göründü meseden

Avcılar bekler köşeden

Kokusunu gülden almış

Yanakları menevşeden

Bu ezgide, güzel bir sevgilinin gönlünü çalmak isteyen ve çevrede bekleyen âşıklardan (avcı) bahsediliyor.

8. Dün mü Burdayydın

THM Repertuar Sıra No: 536

Yöre: Adıyaman-Mınavık

Kaynak Kişi: Âşık Hasan Hüseyin

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

-1-

Dünmü burdayydın bu gün mü geldin

Ötme garip garip sinemi deldin

Eşimden ayrıldım ben burda kaldım

Yâd avcılar vurmuş telli durnamı

-2-

Aşk sevdası geldi kaynadım coştum

Yüksekten uçarken engine düştüm

Eşimden ayrıldım ben burda şaştım

Yâd avcılar vurmuş telli durnamı

Bu Deyiş'te, sevdiğini başkalarına kaptıran, gönlü yaralı bir sevgiliden (avcı) bahsediliyor.

9. Kekliği Vurdum Taşda

THM Repertuar Sıra No:369

Yöre: Söğüt

Kaynak Kişi: Mustafa Şimşek

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

-1-

Kekliği vurdum taşda

Akıl kalmadı başta
Beni verdiler dosta
Söğütte zeybeğim sensin
-2-

Kekliğim uçuverdi aman
Kanadın açiverdi
Elin oğlu değilmi aman
Bırakıp kaçiverdi

Bu Zeybek’te, sevdiğine kavuşamayan, zorla başka birisiyle evlendirilen, kızın (avcı), sevdiğinin vefasızlığından şikâyeti anlatılmaktadır.

10. Değirmenci

THM Repertuar Sıra No: 2410

Yöre: Kerkük

Kaynak Kişi: Abdurrahman Kızılay

Notaya Alan: Mehmet Özbek

-1-

Arpa buğda meydanda
Yâri gördüm heyvanda
Muhabbet bela şeydi
Sen damda men heyvanda
(Bağlantı)

Ay havar değirmenci
Sen hancı men kervancı
Arpanı verem sene
Buğdanı dart menimci

-2-

Değirmen sağ dolanı
Mum yanar yağ dolanı
Avcı bir maral için
Günde yüz dağ dolanı
(Bağlantı)

Türkü’de sevgili, avcının bir ceylanı için avlanmak günlerce, yıllarca dolaştığından bahsederek, sevdiğinin kendisine sık gelmesini istiyor.

11. Urfa’nın Etrafı

THM Repertuar Sıra No: 746

Yöre: Urfa

Kaynak Kişi: Cemil Cankat

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

-1-

Urfa’nın etrafı dumanlı dağlar

Ciğirim yanıyor aney gözlerim ağlar

Benim zalim derdim cihanı yakar

(Bağlantı)

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar

Annenden babandan yardan ayrı koyarlar

-2-

Urfa dağlarında gezer bir ceylan

Yavrusunu gaybetmiş ağlıyor yaman

Yârimin derdine bulmadım derman

(Bağlantı)

Ezgide, yârinden ayrı bir sevgilinin kendisi gibi sevdalı, ciğeri dağlı, yârinden ayrı bir ceylana nasihatı ve onunla dertleşmesi anlatılıyor.

12. Avcı mısın Yar Ne Gezersin

THM Repertuar Sıra No: 3512

Yöre: Rumeli

Kaynak Kişi: Adem Bayraktar

Notaya Alan: Behçet Bostan

-1-

Avcımısın yar ne gezersin birini arar gibi

Kâh doğarsın kâh kaybolursun gökteki yıldızlar gibi

Kâh doğarsın kâh kaybolursun gökteki yıldızlar gibi

-2-

Be hamamcı be külhancı bu hamama kimler gelir
Ne bilirim ne sorarsın gün bede yüz bin can gelir
Yüz bin canlar senin olsun buraya canan gelir
Ezgide, sevdiğini, kendisini arayan bir avcıya benzeten ve kendisinin nerede olduğunu bildiği halde bulamayan, bir görünüp bir kaybolan sevgiliden bahsedilmektedir.

13. Keklik idim Vurdular

THM Repertuar Sıra No: 224

Yöre: Şarkışla

Kaynak Kişi: Âşık Veysel

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

-1-

Keklik idim vurdular

Ganadımı gırdılar

Daha ben ne idim ki

Anamdan ayırdılar

(Bağlantı)

Gel gel yanıma keklik

Kastın canıma keklik

Al gınalı parmakların

Batır ganıma keklik

-2-

Keklik kumda eşinir

Eşinirde deşinir

Benim sevdiğim dilber

Nerelerde düşünür

(Bağlantı)

Bu türküde çok genç yaşta evlendirilen bir güzelin yakınma ve şikâyetleri dile getirilmektedir.

14. Avcuyum Ben Şu Dağları Aşmadım

THM Repertuar Sıra No: 1496

Yöre: Nevşehir

Kaynak Kişi: Gündüz Haramyemez

Notaya Alan: Neriman Tüfekçi

-1-

Avcuyum ben şu dağları aşmadım
Sevdim seni yar ardına düşmedim
Korkma güzel bu sevdadan geçmedim
(Bağlantı)

Atmam güzel atmam seni elmisin
Şu dağlarda sümbül müsün gül müsün

-2-

Şu dağların avcusu var avu var
Yar bağında ayvası var narı var
Gel sevdiğim hep ellerin yârî var
(Bağlantı)

Sevdiği halde sevgilisini aramayan, ama bu sevdadan vazgeçmeyen, bir gün muradına erme umudu içinde olan bir sevgilinin (avcı) aşkı anlatılıyor.

15. Keklik Taşta Ne Gezer

THM Repertuar Sıra No: 507

Yöre: Kemaliye

Kaynak Kişi: Bekir Ziyal

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

-1-

Keklik taşta ne gezer
Kalem kaşta ne gezer
(Bağlantı)

Gel gel yanıma di keklik
Gadan canıma di keklik
Aho gınalıda tetenlerin
Batır ganıma di keklik
Gadan canıma keklik

-2-

Kekliğin sürüsünü

Av ettim birisini

(Bağlantı)

Bu türküde güzellerden birinin gönlünü çalan bir sevgiliden (avcı) söz ediliyor.

THM repertuarında, av konusunu içeren türkülerde genel olarak aşk konusu işlenmiştir. Türkülerin irticalen yakıldığı dönemlerde erkek ve kız duygularını birbirlerine türkülerde dile getirmişlerdir. Avcı; genel olarak seven erkek, av olarak türkülerde belirtilen geyik, ceylan, telli turna ise sevilen kızdır. Bu türkülerde; acılardan, dağları aşan, yıllarca dolaşan, bazen kara sevdaya düşen ve sevdiği kızın köyünden ayrılamayan, bazen sevdiğinden ayrıldığı hâlde tekrar barışmak için onun peşinden giden, sevdiği kişiyi kendine yâr eden fakat sonra bundan pişmanlık duyarak, ayrılmak isteyen ve feryat eden, sevdiğinin gönlüne kaba kuvvetle, zorla değil de güzellikle ve iyilikle, sazı ve sözü ile girmek isteyen, bazen de sevdiğini başkasına kaptıran, gönlü yaralı, kalbi kırık kişiler olarak bahsedilmektedir.

Bazı türkülerde; avcı, erkek değil seven kızdır. Bu ezgilerde; sevgili, sevdiğinin gönlüne giren, ama ailesi tarafından başkası ile evlendirilen, fakat gönlünü çalan kimseyi hâlâ unutamayan, onun vefasızlığından ve sık aramamasından yakınan kişiler olarak anlatılmaktadır.

Av konusunu içeren türkülerin çok az bir kısmında gerçek av konusu işlenmiştir. Bu türkülerde, avcıların zalim, merhametsiz olduğundan, avın acımasızlığından bahsedilmiştir. Av konulu türküler genel olarak erkek ağzı (erkekler tarafından yakılan) türkülerdir. Çok az bir kısmı kadın ağzı (kadınlar tarafından yakılan) türkülerdir. Kadın ağzı türkülerde; seven kişi (kız), sevdiğini avcıya benzetmiştir. Avcının bir ceylanı avlamak için günlerce, aylarca yol kat ettiği dile getirilerek, sevdiğinin kendisini sık sık araması gerektiği, nerede olduğunu bildiği halde bulamaması ifade edilmiştir..

Kaynaklar

Sözer, Vural, “*Müzik Ansiklopedik Sözlük*”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.

T.R.T Müzik Dairesi Yayınları.

Tüfekçi, Nida, “*Türk Halk Müziği Ders Notları*”, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, İstanbul 1987.

www.turkuler.com